

Jeroen Bosch

geëerd

MET FRESCO

De Jeroen Bosch Tuin gaat steeds meer op een echte 'Tuin der Lusten' lijken

Hartje Den Bosch herbergt sinds kort het grootste open luchtfresco van Nederland. In het kader van 'Jheronimus Bosch 500' zijn begin juni de zuidmuren van de Jeroen Bosch Tuin opgeluisterd met een kalkschildering van maar liefst 80 m². De Jeroen Bosch-achtige taferelen zijn van de hand van studenten aan de Bossche Opleiding Oude Schildertechnieken; leerling (gezel)stukadoors en aankomend Meester Restauratiestukadoors verzorgden respectievelijk de basislaag en de fresco intonaco.

Een wand van 80 m² voorzien van de juiste kalklagen is toch een heel ander verhaal

Er is er één dood, hoera hoera!

Den Bosch maakt zich op voor een bijzondere gebeurtenis. In 2016 is het 500 jaar geleden dat Jheronimus van Aken overleed. Op zich is dat geen reden tot feest, maar het is wel een goed moment om een van Neerlands grootste schilders te herdenken. Jheronimus van Aken is namelijk de geboortenaam van Jeroen Bosch; de schilder die opzien baarde met zijn moralistische en satirische afbeeldingen, zijn schilderijen vol duivels en saters. Hij werd rond 1450 in 's-Hertogenbosch geboren en is daar ook gestorven en begraven, in 1516. Dat is bijna

500 jaar geleden en voor de Brabantse stad is dat aanleiding om haar vermaarde schilder te herdenken. Hoogtepunt moet een overzichtstentoonstelling van zijn werk worden, in het kroonjaar. Maar lang daarvoor al en daarna gaan er allerlei activiteiten plaatsvinden in het kader van 'Jheronimus Bosch 500'. Van 2010 tot 2020 is er elk jaar een programma met allerlei evenementen die zijn geïnspireerd door het werk en leven van Jeroen Bosch. Zo is er een Bosch Parade, een Bosch Diner, een Bosch Requiem, Bosch Art Film, Bosch Young Talent Show. En nu dus ook een enorm fresco ter ere van de meester.

Links 80 m² fresco was te groot om in één keer te maken, dus werd er met dagstukken gewerkt

Onder De basislaag is aangebracht door leerling stukadoors van het KW1-College; de intonaco is gedaan door leerlingen van de Restauratieopleiding, onder begeleiding van Jaap Poortvliet.

Meesterproef in de 'Tuin der Lusten'

Het initiatief voor de nieuwe oude muurschildering komt van Lukas Stofferis, voorzitter van de Stichting Quadratura. De stichting heeft zich tot doel gesteld 'het publiek bekend te maken met technieken en materialen die behoren tot een artistieke praktijk die onderdeel is van een cultureel patrimonium dat verloren dreigt te gaan'. De stichting doet dat ondermeer door het aanbieden van een twee jaar durende opleiding 'Oude Schildertechnieken'. Een van de technieken die de studenten aan de opleiding onder de knie moeten zien te krijgen is het eeuwenoude fresco; het schilderen met pigment in verse kalk. Sterker

nog, voor de 2^e-jaars studenten aan de opleiding vormde fresco dit jaar de meesterproef. De activiteiten rondom de Jeroen Bosch herdenking boden een prachtige kans om dat, gesubsidieerd door de gemeente, in de publieke ruimte te doen. De gevel van het oude, leegstaande Jeroen Bosch ziekenhuis, daarop zou het gaan gebeuren. "Tot ik hoorde van de Jeroen Bosch Tuin en met landschapsarchitect Joeri Bekker in contact kwam", zegt Lukas Stofferis. Al jaren is Joeri Bekker van Oog voor Schoonheid landschapsarchitectuur bezig om, samen met de omwonenden, van deze voormalige kloostertuin van de paters Redemptoristen een heuse 'Tuin der Lusten' te maken. "Hij vond ons fresco precies wat de Jeroen Bosch Tuin nodig had", zegt Lukas Stofferis.

Hulp van de vakman

Om het project te realiseren was hulp vanuit professionele hoek nodig. Er moest immers geschilderd worden in verse kalk. De kunstenaars hadden wel eens een ondergrond voor fresco gemaakt op tegels, maar een wand van 80 m² voorzien van de

Er bleef een vreselijk ongelijkmatige gevel over

juiste kalklagen is toch een heel ander verhaal. Aangezien Stichting Quadratura een door Savantis erkend leerbedrijf is, was de link met de stukadoorsbranche snel gelegd. Een paar weken voordat er daadwerkelijk geschilderd zou gaan worden, maakten Niveau 2 en 3 leerlingen van het Koning Willem 1 College - aankomend stukadoors en gezelschap stukadoors dus - een begin met het klaarmaken van de ondergrond. Die bestond uit drie achtergevels van pandjes rondom de Jeroen Bosch Tuin. "Dat was een behoorlijk slecht oppervlak", zegt Jaap Poortvliet. Namens het Neerlands Stucgilde en de Restauratieopleiding begeleidde hij het project. "De gevels zijn helemaal gestraald, de oude laag is compleet verwijderd. Er bleef een vreselijk ongelijkmatige gevel over. Om dat uit te vlakken was behoorlijk wat materiaal nodig", aldus de meesterstukadoos. Dat materiaal was Parlumière Cler van Parex, een mengsel van hydraulische kalk en luchtkalk. Hoewel Parex zo'n beetje de grootste mortelfabrikant op het gebied van

buitenpleisters is en gespecialiseerd in kalkproducten, hadden Jaap Poortvliet en zijn mede Gildeleden nog niet eerder met de producten gewerkt. "We hebben in Italië geleerd hoe je zelf die kalkmortels maakt, maar er blijkt dus ook een prima kant en klare mortel voor te zijn. We hebben het getest en het beviel uitstekend." De leerlingen van het KW1 college brachten de Parlumière Cler in twee lagen van 12 mm dik aan, de eerste laag gemengd met een hechtmiddel – Parex Lankolatex – vanwege de slechte staat van de ondergrond.

High speed schilderen

Een paar weken later was het de beurt aan de leerlingen van de Restauratieopleiding. Samen met het Stucgilde brachten zij de intonaco aan, de toplaag. Net als voor de raaplaag stelde importeur Peter Boogaard daar een Parex-product voor beschikbaar; Calcideco. Deze mortel, op basis van pure luchtkalk, is er 4 mm dik opgegaan, in dagstukken. Een van de leerlingen die daar aan

Links Met behulp van een rol plastic met het ontwerp erop, zijn de contouren van de schildering op de gevel gezet. Daarna was het in een hoog tempo inkleuren.

Boven en onder Het fresco was de meesterproef voor de leerlingen van de opleiding Oude Schildertechnieken. Voor het ontwerp combineerden ze elementen uit schilderijen van Jeroen Bosch met eigen, maar wel door de meester geïnspireerde bedenkzels.

meewerkte is Lois Vlasblom van het Rotterdamse Elvee Stucwerk. Hoewel het onderdeel fresco's nog niet was behandeld in de Restauratieopleiding, was het wat hem betreft in Den Bosch niet bij het aanbrengen van de kalkmortel gebleven. "Het liefst had ik ook meegeschilderd. Dat soort oude schildertechnieken vind ik interessant. Ik heb de Kunstacademie gedaan. Daar deden we geen fresco, wel secco. Maar ik heb later zelf een cursus fresco gevolgd." Helaas voor de aankomend Meester Restauratiestukadoer bleef zijn inbreng beperkt tot de intonaco. Geen onbelangrijke taak overigens, want het was wel het 'doek' waar de 15 kunstenaars hun meesterproef op moesten maken. Die moesten dat in een rap tempo doen. Direct nadat de Calcideco was aangebracht werd vanaf de dakrand een rol plastic uitgerold met de afbeelding erop. Als een soort overtrekpapier werd dit door de schilderessen gebruikt om de lijnen van de

afbeeldingen in de verse klak aan te geven. Vervolgens gingen ze aan de slag met hun verf; pure pigmenten, opgelost in water. Niet veel meer dan drie uur hadden ze de tijd om hun afbeeldingen op de gevel te zetten; daarna was de Calcideco te droog om nog verf op te nemen. Een dag of vijf à zes is er zo gewerkt, onder een afdekzeil dat de muurschildering tegen zon en regen moest beschermen.

Voor de eeuwigheid of voor even?

10 juni is het fresco in de Jeroen Bosch Tuin onthuld. Een 20 meter lange en 4 meter hoge schildering die overduidelijk is geïnspireerd door het werk van de oude meester. "Het is een hedendaagse interpretatie van het werk van Jeroen Bosch", zegt Lukas Stoffering. "We zijn zo vrij geweest stukjes rechtstreeks van zijn werk te lenen, zoals een deel van 'De Tuin der Lusten'. Daar hebben we elementen

Links en onder Wanneer het fresco volledig droog is, wordt hij nog voorzien van een wax. Tegen eventuele graffiti helpt die laag niet, wel tegen schadelijke invloeden van het weer.

aan toegevoegd die we zelf hebben bedacht, maar wel altijd in zijn belevingswereld. Bizarre mensen en dieren dus."

Het fresco is zonder meer een prachtige aanwinst voor de Jeroen Bosch Tuin. De vraag is echter hoe lang de fraaie gevelversiering fraai blijft. Als het goed is vindt er tijdens het drogingsproces een kristallisatie plaats waardoor er een soort filmlaagje op de schildering komt te liggen. Dat moet al wat bescherming geven tegen invloeden van buitenaf. Verder wordt er nog een soort wax op het fresco aangebracht, als extra bescherming. Maar of dat genoeg is? Tegen graffiti is ook de wax niet opgewassen, en de tuin is nu eenmaal vrij toegankelijk voor iedereen. "Het is een heikel punt", beaamt Lukas Stoffering. "Ik verwacht eigenlijk wel dat het beschadigd zal worden. We hebben met de gemeente overlegd hoe daar mee om te gaan. Zij gaan voor het onderhoud zorgen en wij hebben aangegeven dat we bereid zijn om mee te werken aan een eventuele restauratie." Vooralsnog is echter alles rustig in 'De Tuin der Lusten', en oogst het fresco vooral bewondering. <

"Het liefst had ik ook meegeschilderd!"

